



Kaiser Ferenc

A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai

Kétrészes tanulmányában a szerző a túlnépesedés problémáját és az ezzel összefüggő olyan biztonságpolitikai kihívásokat mutatja be, mint a migráció, az élelmiszer- és édesvízhiány, az urbanizáció. Írásának első részében a túlnépesedés problémáját veszi górcső alá.

Napjainkban sokan sokféle összefüggésben beszélnek a globalizálódó világról, illetve a globális hatású problémákról, kockázatokról, kihívásokról és fenyegetésekről. Abban minden szakértő egyetért, hogy az új, globális világban minden összefügg mindennel. Az egyes kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket – mint például a túlnépesedést, az édesvíz-szűkösséget, a világ növekvő energiaigényét, illetve az ebből fakadó energiahiányt, a klímaváltozást, a természetes környezet pusztulását, a kalózkodást, a terrorizmust, az alacsony intenzitású és regionális konfliktusokat stb. – nem lehet külön-külön kezelni, annyira összefonódtak, illetve olyan mélyen hatnak egymásra. Nagyon sok esetben még a biztonságpolitikai szakértők sem tudják egy-egy konfliktus esetén, hogy mi is volt a valódi kiváltó ok, és melyek a generált fenyegetések.

Szemléletes példa a fenti állítások igazolására Szomália és Szudán esete, amelyeket a legbukottabb államoknak, vagy a biztonságpolitika állatorvosi lovainak szokás nevezni. Ebben a két jobb sorsra érdemes országban, illetve közelmúltjukban szinte minden, napjaink biztonságpolitikáját foglalkoztató témát megtalálhatunk, illetve pro és kontra bármilyen biztonságpolitikai tézist igazolhatunk. Robbanásszerű népese-
dés, a környezeti erőforrások – édesvíz-

készletek, termőföld, természetes növény-takaró – pusztulása, környezetszennyezés, gátlástalan multinacionális cégek tevékenysége, katonai magánvállalatok alkalmazása, vallási és etnikai megosztottság, polgárháború, regionális instabilitás, iszlám szélsőségesek térnyerése, terrorizmus, kalózkodás, tehetetlen nemzetközi közösség. Kérdés mi volt előbb, melyik probléma az, amit az egész konfliktushalmaz kiváltó okának tekinthetünk?

A kiváltó okok közül elsősorban a túlnépesedést kell kiemelni. Közhelynek számít, de mindenképpen le kell szögezni, az ember egészségtelen módon túllakta a Földet, egyszerűen sokkal többen vagyunk glóbuszunkon, mint amennyit az el tud viselni. Az emberi faj lélekszámának és ezzel együtt – elsősorban az élelmiszer- és az energiafelhasználásban tetten érhető – igényeinek robbanásszerű növekedése jelenleg bolygónk legnagyobb problémája, amely már az ökoszisztéma teljes, de legalábbis súlyos mértékű pusztulásával fenyeget.

A túlnépesedés okai

Az emberiség történelme folyamán mindig is megfigyelhető volt egy lassú, fokozatos – időről időre népességfogyással tarkított –

lélekszám-növekedés, melynek olyan szűk keresztmetszetek állítottak akadályt, mint az adott technológiai színvonalon, az adott földrajzi környezetben előállítható maximális élelmiszer-mennyiség, vagy a technikai színvonalnak megfelelő higiénés, illetve egészségügyi viszonyok. Hosszú ideig – természetesen regionális és kultúrkörök közötti eltérésekkel – megfigyelhető volt egyfajta ciklikusság: az adott térség népessége addig nőtt, amíg meg nem haladta a technológiailag fenntartható szintet. Ez az állapot természetesen éhínséget, ezzel összefüggően államok közötti és államokon belüli fegyveres konfliktusokat okozott, amelyet gyakran különféle – a legyengült állapotú lakosságra nézve katasztrofális hatású – járványok is kísérték. Ez a Föld egész élővilágát jellemző „természetes szelekció” az emberi faj esetében is hatékonyan működött, mindaddig, amíg az emberiség szert nem tett olyan technológiákra, amelyekkel képessé vált átlépni a fentebb már említett korlátozó tényezőkön. Persze, amióta létrejöttek az első folyamvölgyi társadalmak, azaz kialakult az állam, sőt már a tűz használatával is, az ember mindig megpróbált úrrá lenni a természet erőin, ám az ipari forradalomig erőfeszítései – a Föld ökoszisztémájának nagy szerencséjére – csak mérsékelt sikerrel jártak.

A 18. századig az emberi tevékenység nem járt globális, a Föld teljes ökoszisztémáját átforgató változásokkal. Az ipari forradalommal azonban az emberiség minőséileg teljesen új termelési és társadalmi rendszert hozott létre, amely többféleképpen is túlterhelte a Földet. A legszembetűnőbb a népesedés egyre gyorsuló ütemű növekedése, amely természetesen hatványozott természetpusztítással és környezetszennyezéssel járt együtt. Ez a népességrobbanás azonban gyökeresen másként zajlott le a világ különböző régióiban. A fejlett országok-

ban, ahol egy saját – belső gazdasági és társadalmi – fejlődés következménye volt, gyors növekedés után hamar stabilizálódott egy közel egyensúlyi állapot, ami napjainkra már egyértelműen fogyásba ment át. A harmadik, vagy más – nem feltétlenül találó – néven fejlődőnek nevezett világ országai-ban a gyors népességnövekedés csak nagyon nehezen csengett, cseng le, s mivel arányaiban sokkal több emberről van szó, ennek a következményei is látványosabbak. Fontos leszögezni, hogy népesedési szempontból mind a fejlett, mind a harmadik vagy fejlődő világ kategóriát elég tágra kell kezelni. Nemcsak földrajzi régiókra kell érteni, hanem egy-egy adott országon belül bizonyos társadalmi csoportokra is. Japán és Oroszország népessége egyformán dinamikusán fogy, pedig az orosz életszínvonal elég messze esik a japántól. Utóbbi lakossága ráadásul úgy csökken, hogy ugyanakkor a rosszabb életkörülmények között élő muzulmán vallású népcsoportok lélekszáma gyorsan nő. A harmadik világra jellemző népesedési tendenciák tehát a fejlett országok társadalmában is megfigyelhetők, lásd törökök Németországban és Ausztriában, arabok és fekete-afrikaiak Franciaországban, indiaiak és pakisztániak az Egyesült Királyságban, romák (cigányok) Magyarországon és általában Kelet-Közép-Európában. A fejlett országoknak egyfelől szükségük van ezekre az emberekre, másrészt társadalmi csak komoly konfliktusokkal terhelve tudnak velük együtt élni.

Népességrobbanás a fejlettebb országokban

Az ipari forradalom kezdetben csak a legfejlettebb országokat érintette, így hatásai is csak fokozatosan, az európai és észak-amerikai gazdasági centrumokból terjedve



jelentkeztek. A lakosság életszínvonala ugrásszerűen megváltozott, a jobb egészségügyi ellátás, a csatornarendszer, a bősegebb táplálkozás jelentősen növelte az emberek életminőségét, ezzel együtt várható élettartamát. A természetes halálozás csökkent, a születések száma viszont egy-két generáción keresztül még magas maradt. Az ipari forradalom előtt egy nő általában – már ha túlélte az első szülést – tíz-tizenkét gyermeket szült, akik közül kető-négy, ha megélte a felnőttkort. A viktoriánus korban ugyanez a szám általában már nyolc-tíz volt. A nyugati világban a népesedésrobbanás hamar, kevesebb mint egy évszázad alatt lecsengett. A nők ugyanis egyre kevesebb gyermeket vállaltak, munkájuk, sőt karrierjük lett. Jogaik lényegében azonosakká váltak a férfiakéval, a korábbi korok nőideálja – legyen jó anya, vezesse a háztartást – már rég a múlté. A gyerek a 20. századig egyfajta egyéni társadalombiztosítás volt, valaki, aki öreg korukban gondoskodott a szüleiről. A fejlett országokban azonban a nagy szociális ellátórendszerek, különösen a társadalom- és nyugdíjbiztosítás azokról is gondoskodik, akiknek nem lehetett gyerekük, vagy – az esetek egyre nagyobb részében – nem is nagyon akartak, akarnak.

A nyugati világ problémái népesedési szempontból napjainkra gyökeresen másá váltak, társadalmuk elöregedtek. Az arányaiban nagyon sok nyugdíjas eltartása óriási terheket ró a nagy állami ellátórendszerekre, hiszen a nyugdíjkiadások mellett az egészségügy terhei is jelentősek. Az úgynevezett jóléti államok működése ma már lényegében elképzelhetetlen munkaerő-impórt – azaz bevándorlás – nélkül. Mérhető munkaerő-feleslege pedig lényegében csak a harmadik világ országainak van, ahol egyébként meg is van a kivándorlási hajlandóság. Itt tehát összefo-

nódnak a fejlett és a fejlődő világ népesedési tendenciái. Hazánk szempontjából azonban különösen az aggasztó, hogy a fejlett európai területek a népességét tekintve szintén előregedő félperifériától – közte Magyarországtól – szívnak el jelentős aktív munkaerőt.

Népeségrobbanás a harmadik világban

A harmadik világ népesedési folyamatai teljesen máshogy alakultak, alakulnak, mint a fejlett országok esetében. Nem egy folyamatos belső fejlődés, hanem kívülről érkező impulzusok indították be a népesség gyors növekedését úgy, hogy a nyugati világban meglévő gátló mechanizmusok nem működtek, és az országok jelentős részében lényegében ma sem működnek. Az eredmény a döbbenetes, lényegében kezelhetetlen globális népességnövekedés. A fejlett nyugati egészségügy, főleg a különféle védőoltások jelentősen csökkentették a természetes halálozást. A születések száma alig változott, aminek több oka is van. Az egyik ezek közül a nők rendkívül kedvezőtlen társadalmi helyzete. A harmadik világ legnagyobb részében a női szerep továbbra is tradicionális: szülj sok gyereket, és vezesd a háztartást. Ezek a társadalmak nem szorulnak rá arra, hogy a nőket is bevonják a termelésbe, akkora a munkanélküliség, hogy a férfiak jelentős része sem tud dolgozni. Ezekben az országokban ismeretlenek a nyugati típusú ellátórendszerek, a társadalombiztosítás itt úgy működik, hogy legyen sok gyereked, majd ők – legalább is azok, akik túlélnek – gondoskodnak rólad, ha megöregszel. Paradox módon a különféle államok közötti, illetve államokon belüli fegyveres konfliktusok részben népességfokozó hatással jár-

nak. Számos helyen már generációk nőttek fel menekülttáborokban, amelyek egyfajta népességmultiplikátorokként működnek. A többé-kevésbé ingyen és általában kiszámíthatóan érkező élelmiszer, valamint a táborok – nem az európai viszonyokhoz, hanem a menekültek szülőföldjéhez képest – nagyobb biztonsága egyértelműen népességrobbanáshoz vezet.

A harmadik világ gyors népesedése hatalmas belső feszültségeket, problémákat generál. A társadalmak sokszor kezelhetetlen mennyiségű, a lakosság 30 százalékát meghaladó mennyiségű – extrém esetekben a teljes népesség közel felét elérő – gyermekkel kell megbirkózniuk. (Fekete-Afrika szinte minden országára igaz a 40 százaléknál magasabb arány.) A túl sok gyermeket nem tudja felvenni az oktatási rendszer, az egészségügy, s esélyük sincs arra, hogy elérve a felnőttkort, munkát találjanak. Ezekben a társadalmakban így kódolva van a radikalizálódás, az etnikai és a vallási konfliktusok. Nem véletlen az sem, hogy ezekben a régiókban millió szám találni gyökértelen, kilátástalan, mindenre elszánt gyermekkatonákat. A probléma súlyosságát néhány (a CIA 2011. júliusi statisztikáin alapuló) adat jól igazolja: India 1189 millió fős népességéből 353 millió (közel 30%) volt 14 éves, vagy annál fiatalabb korú. A lakosság átlagéletkora 26,2 év volt. A 41,1 milliós lakosságú Kenya esetében 17,3 millió volt a gyermekek száma (több mint 42%), az átlagéletkor pedig 18,9 év volt! Haiti 9,7 milliós népességéből 3,5 millió fő (közel 36%) volt gyermek, az átlagéletkor itt 21,4 év volt. Afganisztán 29,8 milliós népességéből több mint 12,6 millió volt gyermek (több mint 42%), az átlagéletkor pedig 18,2 év volt. A Gázai övezet közel 1,7 milliós lakosságából 728 ezer (majdnem 44%) volt a gyermek, az átlagéletkor pedig 17,7 év volt. A lakosság éves növekedése itt

3,2% volt 2010-ben. Vélhetőleg a legkatasztrofálisabb mutatói Ugandának és Nigernek vannak. Előbbi 34,6 milliós népességéből 17,3 millió (lényegében 50%), míg utóbbi 16,5 millió lakosából 8,2 millió (49,6%) volt a gyermek. Ugandában 15,1, Nigerben 15,2 év volt az átlagéletkor. Hogy vegyünk egy példát a fejlettebb országok közül, vessünk egy pillantást hazánk adataira. Magyarország nem egészen 10 milliós népességéből kicsit kevesebb mint másfél millió fő volt 14 éves, vagy annál fiatalabb (14,9%), a lakosság átlagéletkora 40,2 év volt, a népesség pedig 0,2%-kal fogyott... (Hazánk mutatói az előregedő/fogyó országok között is a legrosszabbak közé tartoznak.) A probléma globális méretét jól jelzi, hogy 2010 decemberében a Föld teljes, 6,9 milliárdosra becsült népességéből több mint 1,8 milliárd fő (majdnem 27%) 14 éves, vagy annál fiatalabb korú volt. Majdnem 3,6 milliárd (52%) pedig fiatalabb volt 30 évnél. S ne feledjük: ezeket az adatokat alaposan mérsékeltek a fejlett, más néven előregedő országok statisztikái, de például ilyen kiegyenlítő hatást gyakorol Kína is, ahol a teljes népességnek csak 17,6%-a gyermek.

A fent említett folyamathoz két dolog kell: kaotikus politikai és gazdasági viszonyok a harmadik világ országainak jelentős részében, és a Nyugat, a fejlett országok szavakban magasztos, ugyanakkor lényegében cinkos, cinikus viselkedése. A harmadik világ országaiban uralkodó viszonyok többségéért ma már nehéz kizárólag a fejlett országokat hibáztatni. 1960-ban volt Afrika éve, azaz ekkorra a legtöbb egykori gyarmat függetlenné vált, ezek az államok tehát már legalább ötven éve önállóan intézik ügyeiket, azaz leginkább saját – tisztelet a kivételnek – korrup, despotikus és gazdaságilag tökéletesen dilettáns vezetőiknek köszönhetik azt az állapotot, amibe

kerültek. A gyarmatosítók felelőssége kétségtelen abban, hogy élehetetlen, etnikailag megosztott, vitatható határok közé zárt országokat hagytak maguk után, ám az azóta eltelt évtizedek összes hibáját nem lehet az ő nyakukba varrni. Természetesen ugyan ez nem mondható el a különféle multinacionális cégekről: az általuk folytatott – elsősorban az érintett államok nem éppen tisztességükről ismert vezetőinek megvásárlásán alapuló – tevékenység az esetek jelentős részében valóban rendkívül hátrányosan érinti a harmadik világ országainak gazdaságát. A külföldi cégek – néhány ritka kivételtől eltekintve – kifosztják a természeti erőforrásokat, illetve kiszipolyozzák az olcsó és bőséges munkaerőt. S ebből a szempontból nincs érdemi különbség amerikai, európai vagy kínai vállalat között.

A globális népesedés statisztikai adatai

A világ népessége napjainkban (2011 júliusa) – az US Cenzus Bureau adatai szerint – hozzávetőleg 6,95 milliárd fő. (Bolygónk szárazföldi területének minden négyzetkilométerére közel 47 lakos esik.) A legutóbbi évtizedek népességnövekedése elgondolkodtató. 1959-ben hárommilliárd lakosa volt a Földnek, 1999-re ez lényegében megduplázódott... A történelem folyamán ezek a duplázódási ciklusok sokkal hosszabbak voltak. 650 év kellett ahhoz, hogy 250 millió főről 500-ra nőjön a Föld népessége (sőt, ha attól számítjuk, amikor először elérte ezt az értéket, akkor 1600), már csak 200 év kellett ahhoz, hogy félmilliárdról egy milliárdra ugorjon. Az első egymilliárd főt 1805 körül érte el a Föld népessége, a másodikat 1927 táján. Azaz ehhez már csak alig több mint 120 év kellett. A kettőről négy milliárdra történő robbanás-

hoz már elég volt 47 év is. Négyről nyolcra – várhatóan – 52 év kell. Óvatos becslés szerint az elkövetkező öt évtizedben még legalább hárommilliárdos növekedés várható, miközben a Földre lényegében már most kilehetne tenni a „megtelt” táblát. Az ugyan örvendetes tény, hogy éves átlagban a százalékos növekedés folyamatosan csökken, de a hárommilliárd két százaléka és a hatmilliárd egy százaléka egyformán 60 millió fő. Számszerűen a Föld éves népességváltozása még mindig elképesztő, hozzávetőleg évről évre 77 millió emberrel (azaz 7,7 Magyarországnival) vagyunk többen. (Percenként 147, óránként 8850 és naponta 212 400 fővel.) Ez már kétségtelenül kevesebb, mint az abszolút csúcshoz tekinthető 1989-es évben, amikor több mint 87 millió lakossal lett több a Földön. (Százalékosan 1962 és 1963 voltak a legrosszabb évek, amikor 2,2%-os volt a növekedés.) Becslések szerint 2046-ra érhetjük el az ötvenmilliós növekedési szintet, ami akkor már csak kicsit lesz több 0,5%-os évenkénti többletnél.

Derülátó előrejelzések szerint a Föld népesedése 2050-re teljesen le is állhat, ám más – mértéktartóbb – becslések szerint ez inkább csak a század végére várható. (Előbbi esetben kicsit több mint 9,5, utóbbi esetben valahol 10 és 11 milliárd fő körül alakulhat majd a népesedési plafon.) Ez egyfelől biztató tendencia, másfelől viszont nagy kérdés, hogy ez a néptömeg hogyan és miként fog megélni, tekintettel a folyamatosan aprózódó erőforrásokra. Sohasem szabad feledni, a Föld egy zéró összegű játék színhelye. A rendelkezésre álló édesvíz-, termőföld- és más készletek ugyanis nem nőnek a népességgel együtt, sőt lényegében inkább pusztulnak. Ebben nem csak a fejlett világ főleg ipari eredetű környezetszennyezése okolható: nem kis szerepe van benne a harmadik világ okta-

lan és önpusztító gyakorlatának (túlöntözés, túllegettetés, erdőirtás, rövid távú gazdálkodás, háborús hatások) is.

Nagy kérdés, hogyan alakul a Föld egyes régióinak, országainak eltérő dinamizmusa a jövőben. 2010 decemberében – a US Cenzus Bureau adatai szerint – Kínának 1 330 millió, Indiának 1 173 millió lakosa volt, a harmadik helyezett Egyesült Államok jócskán lemaradva, 308 millió fővel követte őket. 2050-re viszont Indiának 1 657 millió, Kínának 1 304 millió, az Egyesült Államoknak pedig 423 millió lakosa lehet a jelenlegi tendenciák alapján. Elgondolkodtató viszont a 88 milliós lélekszámú Etiópia 278 millióra várható népessége és nem ez az állam lesz az egyetlen koldusszegény, nagy népességű ország a Földön...

A nyomor, a belháborúk és a kilátástalanság hihetetlen módon képesek megnövelni egy ország népességreprodukáló képességét. Ha napjainkban listát kellene készíteni azokról az országokról, ahol a legkevésbé szeretnénk élni, Afganisztán, Szudán (bármelyik fele), Szomália vagy Haiti biztos ott lenne az első tízben. Évtizedek óta húzódozó belső konfliktusok, polgárháborúk, államok közötti háborúk, vízhiány, kritikán aluli egészségügyi helyzet és mindezek ellenére, vagy éppen ezért robbanásszerű a népességnövekedés. Afganisztánnak 1950-ben 8,2 millió lakosa volt (44. a világon), ami 1972-re 13 millióra nőtt (45.). Aztán puccsok, ellenpuccsok, szovjet megszállás, polgárháború és amerikai megszállás következett. 2010-ben az országnak már 29 millió lakosa lett (40.), ám 2050-re már 64 millió lakos várható (28.). Ez száz év alatt 780%-os növekedés. Szudánnak az 1954-ben elnyert függetlenség óta nem nagyon adatott meg a béke, az ország szinte állandó polgárháborúkba bonyolódott, az idén ketté is szakadt. Népességén viszont ez meg sem látszik, az

1950-es 8 millió fő (45.) 2050-re – immár valószínűleg két országban – 97 millió főre nőhet (20.). Ez több mint tizenkétszeres lélekszám-növekedés, mindössze egyetlen évszázad alatt. Haiti modern kori története kegyetlenebbnél kegyetlenebb diktátoroktól és polgárháborúktól, illetve általában totálisan működésképtelen egészségügyi és szociális rendszertől terhes, népessége viszont száz év alatt több mint a négyszeresére nőhet. 1950-ben még csak 3,1 millió (86.) lakosa volt, 2050-ben viszont már 13,4 millióra (83.) számítanak. Azt hiszem, a fenti adatokkal is sikerült cáfolni azt a – számos úgynevezett szakértő által hangoztatott – véleményt, miszerint kész szerencse, hogy a fegyveres konfliktusok és a nyomor egyfajta természetes szelekcióként működnek, s így megakadályozzák egyes államok túlnépesedését. Példának ott a két Korea esete is. 1950-ben Északnak 9,5 (35.), míg Délnek 21 millió (23.) lakosa volt. 2050-re Délnek várhatóan 43 (43.), míg Északnak 27 millió (64.) lakosa lehet. Azaz északon egy évszázad alatt várhatóan 180, délen pedig 105%-kal nőhet a népesség. Dél népességnövekedése ráadásul még akkor következett be, amikor ott is szegényebbek voltak az emberek. (2010-ben közel 49 millió lakosával a világ 26. legnépesebb országa volt.)

A népesedés szociológiai különbségei

A népességnövekedés lelassításának, sőt a népesség csökkenésének leghatékonyabb módja a fejlett gazdaság és a jó életkörülmények. A családi vagyont ugyanis – már ha van – minél több felé osztják, annál jobban aprózódik. A nyomor ugyanakkor bármennyi örökös között korlátlan mennyiségben szétosztható. A jóléti

társadalmakban a lakosság többségét azok teszik ki, akik egy, két, ritkán három gyereket vállalnak. Itt a szülők jelentős része már a születéskor tudja, hogy a gyerek legalább húszéves koráig tanulni fog, az esetek jelentős részében előrelátó pénzügyi tervezés van minden egyes beváltott gyermek mögött. A fejlett országokban a szülők jelentős része csak annyi gyereket vállal, amennyi érdemben nem ront azon az anyagi biztonságon, életszínvonalon, amelyet még a gyermek(ek) megszületése előtt elértek. A nők egyre iskolázottabbak, azaz egyre tovább tanulnak, utána még néhány évet dolgozniuk is kell, hogy jogosultak legyenek igénybe venni a szociális ellátórendszerrel. A fejlett országokban a nők többsége húszas éveinek második felében válik anyává. A harmadik világ lakosságának nagy része számára nincs anyagi biztonság, ott tehát ezek a korlátok nem működnek. A nők már tízes éveik közepére, végére anyává válnak, így ott sokkal gyorsabb a népesedési ciklus. Egy 1980-ban született magyar nő esetében ez azt jelenti, hogy jó esetben ma már van egy gyermeke, és lehet, hogy szeretne még egyet, esetleg kettőt. Egy 1980-ban született kenyai kortársának már nyolc-tíz gyermeke van, és nem kizárt, hogy lesz még, ám ő emellett már többszörös nagymama is. Persze a nyugati társadalmakban is vannak olyan társadalmi rétegek, ahol sok gyermek születik, ők általában – vallástól és rassztól függetlenül – a legszegényebbek közül kerülnek ki.

A gyermekvállalás kultúrkör, vallás kérdése is, de ezek jelentőségét túlhangsúlyozzák. Sokan emlegetik az iszlámot jellemző döbbenetes népesedési dinamizmust, azonban figyelembe kell venni, hogy ebből a szempontból a katolikus vallás is lehet népeségduplikátor. Többé-kevésbé ismert a Vatikán fogamzásgátlást, illetve

különösen az abortuszt ellenző hozzáállása, ennek ellenére a buzgó katolikusnak mondott olasz, spanyol és lengyel népesség ugyanúgy lassan növekedett, illetve napjainkban stagnál és fogy, mint az európai átlag. 1950-ben Olaszország népessége 47 millió fő volt (10. a világon), míg Spanyolországnak 28 millió (17.), Lengyelországnak pedig 25 millió (19.) lakosa volt. 2010-ben Olaszországnak 61 millió (23.), Spanyolországnak 47 millió (27.), Lengyelországnak pedig 38,5 millió lakosa volt (34.). 2050-re várhatóan 61,5 millió (28.), 52,5 millió (36.), illetve 32 millió (58.) lakosuk lesz. (Olaszország és Spanyolország esetében azonban milliós, harmadik világból érkező migránstömegek növelik a népességet.) A szintén katolikus Fülöp-szigetek vagy Bolívia népességnövekedéséhez pedig inkább a szegénység járul hozzá, mint a népesség vallásossága. A Fülöp-szigeteknek 1950-ben 21 millió (21.), 2010-ben 100 millió (12.) lakosa volt, 2050-re pedig várhatóan 172 millió (10.) lesz. Bolíviának 1950-ben 2,8 millió lakosa (93.) volt, 2010-ben ez már 10 millióra (84.) rúgott, 2050-re pedig valószínűleg közel 16 millió (79.) lesz. Hasonlóak a Dominikai Köztársaság kilátásai is: az 1950-ben mindössze 2,4 milliós (103.) népesség 2010-re 9,8 milliósra (85.) nőtt, ám 2050-re majdnem 14 millió fő (81.) várható. Iszlám és iszlám között is jelentősek a különbségek, amit főleg a népesség eltérő életszínvonalára magyaráz. Szaúd-Arábiának 1950-ben kevesebb mint 4 millió lakosa (76.) volt, ami 2010-ben már majdnem 26 millióra (46.) nőtt, 2050-re pedig közel 40 milliós lélekszám (47.) várható. (Itt azonban nem feledkezhetünk meg egyéb folyamatokról sem, főleg a szegényebb arab országokból érkező állandó migrációról.) Egyiptom hasonló adatai 21 millió (20.), 80 millió (16.), illetve közel 138 millió (13.) fő. A fen-

tebbi példákból is látható, a nyomor bármilyen vallási előírásnál hatásosabban növeli a népességet. Az 1950-ben egyformán 21 milliós népességű Egyiptom és Fülöp-szigetek között 2050-re 34 milliós népességtöbblet mutatkozhat a keresztény vallású ország javára. 1950-ben Törökország is a 21 milliósok (22.) klubjába tartozott, 2010-re azonban már 78 millió lakosa volt (17.), míg 2050-re 101 millió fő (17.) várható. Itt – szakértők szerint – a tömeges Európába irányuló migráció, illetve az európaihoz közelítő életszínvonal lesz az, ami lefékezte, lefékezi a népességnövekedést.

Globális átrendeződés?

A népességi viszonyok átalakulása – természetesen nem kizárólagos jelleggel – befolyásolhatja egyes országok világpolitikai súlyát. Érdekes azon elgondolkodni, hogy 1950-ben a két Németországnak együttesen 68 millió, Franciaországnak és az Egyesült Királyságnak pedig 42,5, illetve 50 millió lakosa volt. Németország akkor (már ha egységes lett volna) a világ hetedik, az Egyesült Királyság a kilence-

dik, Franciaország pedig a tizenkettedik legnépesebb országa volt. 2010-re ez már jelentősen megváltozott. Németország 82 milliós népessége már csak a tizenötödik helyhez, Franciaország és Nagy-Britannia 65, illetve 62 millió lakosa pedig csak a huszonegyedik és a huszonkettedik helyre elég. 2050-re pedig a következőképpen alakulhat a helyzet: Németország 72 millió lakos (21.), Franciaország 70 millió lakos (24.), Egyesült Királyság 71 millió lakos (22.). (Franciaország esetében a tengerentúli területek adatait is figyelembe vettük.) Azt nem szabad elfelejteni, hogy ekkorra ezen országok lakosságának legalább harmada Mohamed követőjének vallja majd magát, s többségük ősei nem Európában látták meg a napvilágot. Nem véletlen, hogy számos szakértő már most Eurábiáról beszél.

Az egykor világhatalom Szovjetunió jogutóda, Oroszország számára sem túl kedvezőek a népesedési kilátások: 2010-ben 139 millióra becsült népessége 2050-re 109 millió főre csökkenhet. Napjainkban még Oroszország a világ kilencedik legnépesebb állama, azonban 2050-re már csak a 16. lesz, elébe kerülhet például a

A világ tíz legnépesebb országa 1950-ben, 2000-ben, 2010-ben és 2050-ben (millió fő)

	1950		2000		2010		2050	
	Ország	Népesség	Ország	Népesség	Ország	Népesség	Ország	Népesség
1.	Kína	563	Kína	1264	Kína	1330	India	1657
2.	India	370	India	1006	India	1173	Kína	1304
3.	Szovjetunió	182	USA	282	USA	310	USA	439
4.	USA	152	Indonézia	214	Indonézia	243	Indonézia	313
5.	Japán	84	Brazília	176	Brazília	201	Pakisztán	291
6.	Indonézia	83	Pakisztán	152	Pakisztán	184	Etiópia	278
7.	Németország*	68	Oroszország	147	Banglades	156	Nigéria	264
8.	Brazília	53	Banglades	132	Nigéria	152	Brazília	261
9.	Nagy-Britannia	50	Japán	127	Oroszország	139	Banglades	250
10.	Olaszország	47	Nigéria	123	Japán	127	Fülöp-szigetek	172

128 milliós lélekszámra (14.) becsült Uganda, vagy a 145 millió fős (12.) Kongói Demokratikus Köztársaság is... Oroszország 1991 decemberében, függetlenné válásakor még a hatodik legnépesebb állam volt a Földön a maga 148 milliós lakosságával. Az ország népességfogyása annak fényében még döbbenetesebb, hogy az azóta eltelt években milliószámmra menekült haza az utódállamok orosz kisebbsége. Hasonló a helyzet Japán esetében is, amely 127 millió lakosával jelenleg a Föld tízedik legnépesebb országa, azonban a 2050-re várható 97 millió lakosa már csak a 20. helyre lesz elég. 1950-ben Japán még a világ ötödik legnépesebb országa volt a maga 84 milliós lélekszámával. Mindezek fényében Oroszország, de különösen Franciaország és Nagy-Britannia állandó ENSZ BT-tagsága – legalább is hosszú távon – megkérdőjelezhetővé válhat. A BT állandó tagság felülvizsgálása, vélhetőleg kibővítése már csak népesedési szempontból is megkerülhetetlen.

A tíz legnépesebb országot mutató táblázat kapcsán ki kell emelni Bangladeszt, amely – eltekintve néhány miniállamtól – már napjainkban is a világ legsűrűbben lakott országa, közel 1100 ember él minden egyes négyzetkilométeren, és 2050-re ez az érték meghaladhatja az 1700-at. Érdekes megnézni Magyarország adatait is. A US Census Bureau szerint 1950-ben 9,3 milliós népessége a világ 37. legnépesebb országává tette hazánkat. 2010-ben majdnem 10 millió lakosunk alapján már csak a 82.-ek voltunk, 2050-re pedig a 8,5 millió főre becsült lélekszám alapján már csak a 104.-ek leszünk. Hazánk helyzete is jól jelzi azt az átrendeződést, amely az elmúlt évszázadban lezajlott a világon. Valaha a hazánkkal összehasonlítható lélekszámú országok, ha nem is voltak nagyhatalmak, de legalább nem számítottak teljesen súlytalanoknak a világpolitiká-

ban. 1950-ben a KNK népessége „csak” hatvanszorosa, Indiáé pedig „mindössze” negyvenszerese volt hazánkénak, 2050-re ez már 155-, illetve 197-szeres lesz.

A fenti előrejelzések persze nem csálhatatlanok, a jelenlegi tendenciákkal számolnak, így nincsenek belekalkulálva nagy természeti katasztrófák, hatalmas jövőbeni világjárványok, amelyek főleg a harmadik világ nélkülöző, legyengült fizikumú lakosai közül szednék áldozataikat. Befolyásolhatja a számokat a fejlett világ – nyugodtan nevezzük nevén – öngyilkos segélyezési gyakorlatának átalakítása. (A nélkülöző milliók folyamatos etetése egyfelől ugyan humanitárius kötelezettségünk, másfelől viszont egyre nagyobb problémahalmazt tolnak magunk előtt. Nem így kell segíteni.) S persze az sem szerepel az előrejelzésekben, hogy esetleg egymás ellen fordulnak, vagy támadnak rá összefogva a gazdag országokra a fejletlen térségek koldusszegény országai, hogy fegyveres erővel kényszerítsék ki a természetes erőforrások elosztását.

Utolsó esély?

Hogyan lehet ezeket a negatív folyamatokat lelassítani vagy megállítani? Segélyezéssel biztos nem, még több menekülttábor létrehozásával sem. A demokratikus rendszerek kiépítésének erőltetését sürgősen el kell felejtetni. Az iszlám vallást sem kell, sőt szabad megpróbálni kívülről megreformálni. A harmadik világ legtöbb országában a többpárti parlamentáris váltógazdaság megvalósíthatóságának esélye körülbelül akkora, mint annak, hogy belátható időn belül rizst termeljünk az Antarktisz területén. (Elég megnézni az iraki és az afganisztáni példát.) A családi, vérségi, nemzetségi és törzsi kötelékek túl erősek

ahhoz, hogy – lényegében a semmiből – nemzetet lehessen létrehozni. A demokrácia – pláne annak a harmadik világban működő változatai – önmagában tökéletesen alkalmatlan arra, hogy megfékezze a népesség növekedését. Elég csak a – legalábbis papíron – demokratikus India és az úgymond totalitárius Kína népesedési tendenciáit megfigyelni. Az egypárti Kína meg tudta fékezni a népességrobbanást, nem éppen humánus módszerekkel, drasztikus születésszabályozással, de ha ezt nem teszik meg, ma nincs kínai gazdasági csoda. A demokratikusnak nevezett, valójában inkább oligarchikus India jelenleg tökéletesen alkalmatlannak tűnik erre, hiszen az elkövetkező negyven évben közel félmilliárdos népességnövekedés vár-

ható. Miből fognak ezek az emberek megélni? Úgy tűnik, hazájuk jelenlegi politikai vezetését ez nem különösebben érdekli.

Napjainkra a legtöbb biztonságpolitikai szakértő számára nyilvánvaló, hogy a legnagyobb globális biztonsági kihívás bolygónk túlnépesedése, amelynek – illetve a vele járó környezetszennyezésnek – a kezelése nem tűr halasztást. Lényegében a 24. órában vagyunk, a Föld klímája, ökoszisztémája már most is jelentősen átalakult, illetve súlyosan károsodott, de talán még nem megállíthatatlanok ezek a folyamatok. Ha azonban továbbra sem történik jelentős változás, akkor még szélsőségszerűbb időjárási események, illetve a teljes földi ökoszisztéma összeomlása is bekövetkezhet. ■

Felhasznált irodalom

- America's Security Role in a Changing World Global Strategic Assessment. Institute for National Strategic Studies, 2009.
- Global Trends 2025: A Transformed World. Washington, 2008, National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence.
- The DCDC Global Strategic Trends Programme 2007–2036. Shrivenham, UK, 2007, The Development, Concept and Doctrine Center.
- Central Intelligence Agency: The World Factbook.
- Brinkhoff, Thomas: The Principal Agglomerations of the World.* <http://www.citypopulation.de>.
- UN Water for Life, 2005–2015. UN Department of Public Information, 2005.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division: World Population to 2300. New York, 2004, United Nation.
- UNPFA state of world population 2010. From conflict and crisis to renewal: generations of change. UNPFA, 2010.
- US Census Bureau: International Programs: <http://www.census.gov/population/international/data/idb/informationGateway.php>.
- Overview of Race and Hispanic Origin: 2010. US Census Bureau, 2010.
- Water a shared responsibility The United Nations World Water Development Report 2 <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001444/144409E.pdf>.